NÉPRAJZ

Acta Siculica 2009, 573–584

Balassa M. Iván

A HOMORÓDSZENTPÉTERI KARZAT AZ 1520-AS ÉVEKBŐL

Erdélyben a festett templomi asztalosmunkák legkorábbi emlékei a 16. századból maradtak fönn. Közülük kettő teljes mennyezet: a 48 táblából álló gógánváraljait 1503 és 1520 között készítették,[1] az ádámosin az 1526-os évszám olvasható.[2] A többi töredék, mint a Vasasszentegyeden előkerült három mennyezetdeszka-darab 1543-ból[3] és a homoródszentpéteri karzatdeszkák. Újabban egy további is társult hozzájuk, a Mihály Ferenc által Miklóstelkén fellelt 1532-ből származó, három táblából álló stallumrészlet, valamint az a négy festett kazetta, melyek a nyugati karzat aljára vannak felszegezve, és eredetileg egy kazettás mennyezethez tartoztak. Ezeket a 16. század első negyedére datálják. Jelentőségüket növeli, hogy az eredeti színvilágúk többékevésbé megmaradt.[4]

A homoródszentpéteri karzatdeszkákról először Balogh Jolán 1943-ban megjelent *Az erdélyi renaissance* I. – és azóta is utolsó – kötetében jelent meg híradás:

„Az *egykori festett karzat* maradványai (205–206. kép). XVI. század első negyede (1520 körül). A karzatból nyolc festett deszka maradt fenn töredékes állapotban. Egy-egy négyszögletes mezőt elfoglaló díszítmény 2–2 deszkára terjed ki.

Méretei: 150 cm magas, 40 cm széles a koszorúba foglalt címerrészt ábrázoló ép deszka, 90 cm magas a középső festett mezeje. Tehát egy-egy teljes festett mező kb. 90 x 80 cm lehetett.

Színezése: a gótikus levelekkel díszített mezők: vörösesbarna alapon fehéres és téglavörös, illetve vörösesbarna levelek fekete körvonalakkal; a magyar címeres mező: vörösesbarna alap, zöld-fehér levélkoszorú, fehér sarokvirágok vörös középpel, fehér-fekete szárakkal, mindenütt fekete körvonalak; a címeres félmező: vörösesbarna alapon fehér levelek fekete körvonalakkal; a karzatvégződéseken lévő félkörös levéldíszek fekete színűek, a liliomalakú virágok közepe fehér, szélük vöröses, körvonalaik feketék.

Címerek: az egyik mezőben Magyarország címere a hasított pajzs jobb felén a vágásokkal, a másik mezőben szintén címerpajzs, valószínűleg a donátor elmosódott címerével: három levélből kinyíló virág (Kelemen Lajos feltevése szerint a Varkocs-címer).

A karzat-töredékek a jelenlegi karzat aljára voltak felszegezve. Kelemen Lajos és Debreczeni László fedezte fel 1937-ben”.[5]

Az utolsó mondatból kiderül, hogy a felfedező Kelemen Lajos és Debreczeni László volt. Bizonyára a vállalkozás súlyára való tekintettel engedték át az első közlés jogát Balogh Jolánnak, aki az 1938-as erdélyi anyaggyűjtő útja során értesülhetett a fontos leletről.[6]

Kelemen Lajos csak pár szóval említi az először 1944-ben megjelent *Mennyezet és karzatfestmények a XVII. századból* című munkájában, melynek időben nem témája a homoródszentpéteri karzat. Ezért csak felsorolásként hivatkozik rá, megállapítva, hogy azok lényegében a „csúcsíves” stílusba sorolhatók, bár a címer(ei) koszorúja, a keretek és a sarokdíszítmények már reneszánsz szellemben fogalmazódtak meg. Fontos az a megjegyzése, mely szerint az általa akkor a 16. századból ismert „négy mű annyira különbözik egymástól, hogy stílusukon kívül semmi rokonság nincsen közöttük”.[7]

Mivel a lelet első közlése csak 1943-ban, illetve 1944-ben volt, érthető, hogy Voit Pál összefoglalásában, mely 1942-ben jelent meg, ez a munka nem szerepel.[8]

[1] KELEMEN Lajos 1977, 33 kk., eredeti megjelenése 1928-ban, részletes irodalma TOMBOR Ilona 1968, 134–135.

[2] KELEMEN Lajos 1977, 38 kk., eredeti megjelenése 1917, lásd még TOMBOR Ilona 1968, 108.

[3] TOMBOR Ilona 1968, 206, az Entz Géza által felfedezett és megmentett deszkák se nagyon ismertek, az eredeti közreadás: ENTZ Géza 1944, 113, 116 óta képét nem, csak Tombor Ilona leírását ismerjük: „…finom rajzú leveles és gránátalmás reneszánsz díszítéssel. A mennyezet hosszú deszkákból állt, középkori szokás szerint”. TOMBOR Ilona 1968, 81. Lásd még a 34. lábjegyzetet.

[4] LÁNGI József – MIHÁLY Ferenc é. n., 76.

[5] BALOGH Jolán 1943, 300. A hosszú idézetet indokolja, hogy tapasztalatom szerint Balogh Jolán nagyszabású munkája nem tartozik a könnyen elérhetők közé.

[6] BALOGH Jolán 1943, 7.

[7] KELEMEN Lajos 1977, 78. A miklóstelki kazettákat Mihály Ferenc joggal az ádámosi mennyezettel rokonítja.

[8] VOIT Pál 1942, 111 kk., még a templomnak az 1758–59-es tűzvészt követően készült mennyezetéről és nyugati karzatáról se tud – LÁNGI József – MIHÁLY Ferenc é. n., 46; MÁTHÉ Csaba 2007, 50.

Legközelebb Tombor Ilona említi (1968), kötete bevezető részében egy bekezdést szentel neki, leírja, hogy az „átmeneti stílusú" és „igen művészi, barnavörös-zöld színezetű munka. Két címeres tábláján a Jagelló-kori országcímer és a donátor címere található".[9] A kötet második felét alkotó Adattárban még szűkszavúbb, hivatkozásként csak Balogh Jolánt és Kelemen Lajost említi.[10]

Tombor Ilona alapmunkájának kiegészítésére, pontosítására Szabó T. Attila vállalkozott a megjelenését követő évben. Sajnos a homoródszentpéteri karzatra vonatkozó információja nem volt pontos, mert úgy tudta, hogy „az unitárius templom 1520 táján készült karzatának maradványai a Székelyudvarhelyi Múzeumba kerültek".[11] Ezzel megindult a becses emlék „virtuális vándorlása", szem elől tévesztése. Dávid László 1981-ben úgy tudja, a deszkák Sepsiszentgyörgyre kerültek,[12] nyomában Boros Judit is.[13] Ez utóbbi elhelyezés rögzült azután a szakmai köztudatban, ilyen értelemben nyilatkozik Mihály Ferenc,[14] Lestyán Ferenc,[15] sőt a 2007-ben megjelent homoródszentpéteri falumonográfia is.[16]

Azonban a karzatdeszkák egyik múzeumban sem voltak, Sepsiszentgyörgyön a raktárakban nem találták, de a múzeum hivatalos iratai között se sikerült semmiféle utalást fellelni jelenlegi, vagy egykori ottlétére vonatkozóan.[17] Ezek után jött a meglepetés, a deszkák megvannak, Kolozsváron, az ottani Történelmi Múzeum (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei) gyűjteményében, a leltári számuk: F.2843.a. és 2843.b.[18]

Persze ezt tudhattuk volna, mint ez számomra utólag kiderült, Kelemen Lajos már sokat idézett összefoglalása utolsó lábjegyzete ugyanis így kezdődik: „Végezetül fölsoroljuk a XVI–XVII. századi, ma is meglévő magyar templomi mennyezet- és karzatfestményeket: 1. Gógánváralja, 1503–20 között (Szépművészeti Múzeum, Budapest). – Ádámos, 1520 (sic!) (Néprajzi Múzeum, Budapest), – Homoródszentpéteri töredék, 1520 körül (Történeti Múzeum, Kolozsvár)…"[19]

A karzatdeszkák közül jelenleg hét eléggé durva és primitív keretezéssel össze van erősítve. Rajtuk kívül a múzeum raktárában még négy deszkát őriznek! Tehát Kolozsvárra nem nyolc került, mint amennyiről Balogh Jolán és nyomában mindenki tud,[20] hanem összesen tizenegy. Igaz, a plusz deszkákon alig látszik a díszítés, de így is nagyon fontosak, hiszen a megtalálás utáni fényképek – mely nagyobb változata sajátos módon szintén csak hét deszkából állt – tartalmaznak olyant, mely a múzeumban készített összeállításba nem került be.

Először azonban azt igyekszem számbavenni, hogy milyen adatokkal rendelkezünk a karzat történetéről. Készítésének idejét Kelemen Lajos stíluskritikai alapon határozta meg, datálás ugyanis nincs rajta. A homoródszentpéteri templom építéséről, korai történetéről nem áll rendelkezésre adat. Valószínű a 13–14. században készültek a szentélyben ma is látható boltozatindító konzolok,[21] a mai szószék vonaláig terjedő kis templomba, esetleg kápolnába, mely – a falu nevének tanulsága szerint – Szent Péter apostol tiszteletére volt felszentelve. A 15–16. században új, késő gótikus boltozatot kapott, melynek zárókövei másodlagos befalazásban maradtak fönt, és ekkor készült a déli kapu. Ez egyben azt is jelenti, hogy a templomot hajóval bővítették ki, és nem kizárt, hogy ehhez az építkezéshez kapcsolható a nyugati deszkakarzat elkészítése is.

A falumonográfia említést tesz egy 1758–59-ben kiütött tűzvésztől, melynek során leégett a templom fedele, és ekkor beszakadt a hajó gótikus boltozata is. Mivel az 1789-es vizitáció szerint „a Templomba bé járó ajtó vas sarkas és záras, a külső felén ilyen írás: ISTEN DITSÖSSÉGÉRE CZINÁLTATTA VAR. MATHE PETER URAM 1758."[22], valószínűbbnek tartom, hogy az említett szomorú esemény ezt megelőzően következett be, és az ajtó már a helyreállítás során készült, mint ahogyan a hajó festett kazettás mennyezete és a nyugati új karzat is.

Érdemes az egész vizitációs feljegyzést idézni: „Nap nyugatról a Kő kerítéssel egyben ragasztva vagyon a Sendelyes, kőből való Torony (…) a fundus közepén 11 kőlábakkal körülről megerősített kő Templom, Napnyugat felől való része Cseréppel

[9] TOMBOR Ilona 1968, 80.

[10] TOMBOR Ilona 1968, 140. Kelemen Lajos itt is hivatkozott összefoglalásának az 1945-ös önállóan megjelent kiadását használja.

[11] SZABÓ T. Attila 1980, 497. Adatai, kiegészítései más esetekben rendkívül fontosak és – hozzátehető – pontosak.

[12] DÁVID László 1981, 171.

[13] BOROS Judit 1982, 131.

[14] LÁNGI József – MIHÁLY Ferenc é. n., 46.

[15] LESTYÁN Ferenc 2000, I, 308.

[16] MÁTHÉ Csaba 2007, 52.

[17] Itt köszönöm meg Szőcsné Gazda Enikőnek és Boér Hunornak kitartó keresésüket.

[18] Az kolozsvári Történelmi Múzeum vezetésének köszönöm a kutatás engedélyezését, Mihály Melinda muzeológusnak pedig a közvetlen segítségét.

[19] KELEMEN Lajos 1977, 249, ma mindkét Budapesten lévő mennyezet a Magyar Nemzeti Galériában van.

[20] Az 1944-ben megjelent összefoglalásában Kelemen Lajos nem említi a deszkák számát. KELEMEN Lajos 1977, 78; DÁVID László 1981, 497; LÁNGI József – MIHÁLY Ferenc é. n., 46; MÁTHÉ Csaba 2007, 52.

[21] A templom történetét LÁNGI József – MIHÁLY Ferenc é. n., 46, és MÁTHÉ Csaba 2007, 47 kk. alapján foglalom össze.

[22] MÁTHÉ Csaba 2007, 50.

fedett, másik része Sendellyes, Dél Felől való oldalába egy kis Sendellyel újonnan fedett Deszka padimentumos fa tornácz, holott is a Templomba bé járó ajtó… (majd a korábban idézett rész) …A templomnak Négy Üveg Ablakai kerek üveg Tángyérokkal fa foglalással valók. Padimentoma deszkás, Mennyezete előllről virágoson festett és közepén lévő leomlott Arcuson hátul pedig fejér Deszkából párkányokkal épült. A Templom Napnyugat felőll való végiben vagyon egy Kar virágoson festett. A Prédikálló Szék kőből való, előtte Éneklő Pulpitus virágos festékes. (…) Hátul üres a Templom, nints Szék benne".[23]

A 18. század közepén bekövetkezett tűz nyomán valószínű megsérülhetett a nyugati karzat, vagy csak útban volt az új berendezés készítésekor, ezért a több mint kétszáz éves deszkákat leszedték, és használható részüket…

És itt következik a jelenleg nem megválaszolható kérdés, az, hogy mi történt velük az 1937-es megtalálásukig. Egyáltalán, hol találták meg? Sajnos, a legilletékesebbek, Kelemen Lajos eddigi ismereteim szerint nem, és Debreczeni László biztosan nem készített[24] feljegyzéseket a megtalálás körülményeiről. Balogh Jolán csak ezt említi, hogy a töredékek a „jelenlegi karzat" aljára voltak felszegezve. De melyikre? Mert 1937-ben már kettő volt! A falu monográfusának, Máthé Csabának értesülése szerint: „A nyugati karzat újrapadolását 1937-ben végezték, és ekkor került elő 8 darab, a XVI. század első negyedére datált karzatmellvéd-deszka."[25] Az egyház irattárában a „keblitanács" üléseiről készített jegyzőkönyvekben az 1942. február 12-én tartott rendes összejövetelen: „A lelkész megemlíti, hogy a templomunknak a hátulsó karán régiség címén szereplő régi festményt Kelemen Lajos történész által megállapított deszkákat a tél folyamán Kovács István fényképész le is fényképezte Kolozsvári megbízásra".[26] Itt tehát a hátulsó karról van szó, ami egyértelműen az orgonakarzat – és a lelkész feltételezhetően tudta, hogy honnan kerültek elő a deszkák.[27]

Az orgonakarzat a templom végében állt, ahonnan 1782-ben kiszedték az eklézsia gabonatartó szuszékjait, majd 1800-ban új, virágos festéssel ellátott előlapú padokat készítettek.[28] 1835-ben készült el a keleti karzat: „EZ ÉNEKLŐ KAR KÉSZÜLT AZ ISTEN DITSŐSÉGÉRE 1835-BEN. A MÁTÉ FERENC CURÁTORSÁGÁBAN UZONI ANDRÁS ÉS BURJÁN FERENC EGYHÁZFISÁGÁBAN" volt egykor olvasható rajta.[29] Ennek a karzatnak az előlapjai is virágos festésűek voltak, színvonalukról némi képet ad a szemben jobb oldali középső tartóoszlopának a mindent elfedő kék lefestést figyelmetlenségből, vagy a festék elfogyása miatt elkerülő alsó része.

Az éneklőkarzatra 1859-ben került orgona, melyet 1904-ben megújítottak.[30] 1996-ban Csutak Attila restaurátor „…a keleti oldalon lévő karzat kazettáit javította úgy, hogy a nyugati karzaton lévő mintákat átmásolta, hogy mindkét karzat kazettáinak stílusa egyforma legyen".[31] Nem tudni, hogy ez alatt ott van-e az említett oszloplábnak megfelelő festés.

Az viszont meggondolkoztató, hogy vajon ennek, tehát a keleti, hátulsó karzatnak az aljára lettek volna felszegezve a 16. századi deszkák. A karzat járódeszkáinak alsó felén ugyanis ceruzás feliratok vannak. A legkorábbi: „Irta Jobb Dénes 1904 év március 18án Saját kezével", időrendben a következők: „Csomor József 1919. III. 24.", majd „Máthé Balázs 1939. január 1." Van még ezentúl néhány évszám nélküli név is. Mindez azt jelenti, hogy a 20. század első felében a deszkák fedetlenek voltak. Ugyanakkor az orgona alatt van egy olyan sajátos formájú, valamiféle technikai okokból készített kivágás, amely nagyon hasonlít az egykori karzat országcímeres, olaszkoszorús, a címer bal pajzsát tartalmazó deszkáján láthatóhoz.

Az 1942 éveleji keblitanácsi jegyzőkönyv után a következő írásos nyom az egyház pénztárkönyvében lelhető fel. 1943. VI. 8-án a 14. bevételi tétel: *„Festményekért (Erdélyi Muz. Egyesület) 150 p."* Ezzel egyidőben egy kiadási tétel is van: *„Festmények szállítása*

[23] Idézi MÁTHÉ Csaba 2007, 50.

[24] Erdélyi Református Egyházkerületi Központi Gyűjtőlevéltára, Kolozsvár gyűjteményében átvizsgálva Debreczeni László részletes feljegyzéseit, útinaplóit, még utalást sem találtam arra, hogy Homoródszentpéteren járt volna. Itt köszönöm meg Dr. Dáné Veronka levéltáros szíves segítségét.

[25] MÁTHÉ Csaba 2007, 52.

[26] Köszönöm Székely Kinga Réka lelkésznek a helyszíni kutatás segítését.

[27] Bár 1937-ben Bedő Miklós, 1942-ben pedig Pap Ferenc szolgált Homoródszentpéteren, de a jegyzőkönyv szerint a keblitanács tudomásul vette a bejegyzést, tehát az valószínű helytálló, annál is inkább, mert a szövegben javítás van, tehát, ha az új lelkész nem lett volna jól tájékozott, ezt is kijavították volna. Persze az sem kizárt, hogy az 1937-es megtalálás, lebontás után a hátsó – azaz orgonakarzaton tárolták a deszkákat – az orgona mellett most ott lévő harmóniumot csak 1957-ben vásárolták – lásd MÁTHÉ Csaba 2007, 53.

[28] MÁTHÉ Csaba 2007, 50–51, a szószékkel szemben a férfiak padján a felirat: „JAKAB GYÖRGY CURÁTORSÁGÁBAN, PETRUS ASZTALOS, 1800."

[29] MÁTHÉ Csaba 2007, 51.

[30] MÁTHÉ Csaba 2007, 51, a középső mező felirata: „CSIOFLEK TESTVÉREK MŰVE", „KÉSZÜLT SZÉKELY DÉNES GONDNOKSÁGÁBAN", az utóbbi alatt egy évszám olvasható: 1901. Bár Székely Dénes 1902–1914 között volt gondnok – lásd MÁTHÉ Csaba 2007, 74.

[31] MÁTHÉ Csaba 2007, 54.

(Fuvardíj) 9,49 p."[32] Az egyik deszka hátuljára rá is festették a címzést*: „Erdélyi Nemzeti Múzeum Kolozsvár"*, és rá van ragasztva a szállítási azonosítási cédula, melyen csak a célállomás, Kolozsvár olvasható, és a bélyegző a dátummal nem. A múzeum régi leltári könyvében a bejegyzés: *„VI. 3374–3384: XVI. századi mennyezetdeszkák(!), amiket kórusdeszkának használtak, vétel a homoródszentpéteri unit. lelkészi hivataltól, 1943"*.[33] Az új leltárkönyvben a száma változott: Ltsz. F.2843.a. és 2843.b. A meghatározás is: *„Fragmente din corul pictat al bisericii unitariene din Petreni (jud. Harghita)"*. Eladó: *„Petreni, biserică unitariana"*. Az eladás dátuma 1937, kora „cca 1520". Tehát a vételre és a Kolozsvárra szállításra mindenképen 1943-ban, feltehetően valamikor nyáron került sor.[34]

A deszkák összeállítása is felvet néhány kérdést.[35] A Balogh Jolán könyvében két, ezek szerint 1941–42 telén a helyszínen készült fénykép található.[36] A nagyobb összeállítás hét, a kisebbik négy deszkát tartalmaz. A nagyobbik sorrendje +4[37], 3, 1, 4, 5, 2, 6, a kisebbiké 2, 4, 5, 6. Kelemen Lajos tanulmányainak gyűjteményes kötetében is látható egy fénykép,[38] ez a nagyobbik helyszíni felvétel részlete, mely az 1-es deszkával kezdődik. Már Balogh Jolán megállapította, hogy egy mintát két egymás melletti deszka ad ki. Így a 4. és 5. összetartozása egyértelmű, ezeken van az országcímer olaszkoszorúban. A 6. deszkán szintén címer van, benne Kelemen Lajos még felismerte a három levélből kinyíló virágot, a feltételezett Varkocs-címert. Ma már legfeljebb valamiféle levelek láthatók a szintén nagyon bizonytalan címerpajzs alján.

Az új összeállítás 7. deszkája azonban elkerülhette a felfedezők figyelmét – nem is szerepel egyik korai fényképen sem. Ezen is egy címer sejlik föl, a hasított pajzs heraldikai bal mezőjén négy sárkányfog vehető ki. A sárkányfogak egy részén megmaradt a fekete kontúr-vonal, melyen belül fehér szín van, ami azonban lehet, hogy csak alapozás – ilyen más deszkákon is megfigyelhető – és a megmaradt fogak talán pirosak voltak. A pajzs formáját inkább csak sejteni lehet, az ív-vonal tárcsapajzsra utal. Ennek a címeres deszkapárnak is olyan lehetett a keretezése, mint ami a 6. számún, a Varkocs-címeresen megfigyelhető: a sarkokban és az oldalak közepén háromcakkos szirmú virágok, melyeket egyenes, két oldalán stilizált-leveles szár köt össze. A 7. sz. deszka alsó végződése kissé eltér a többitől, az íves levágás még két kisebb ívvel végződik.

A karzaton ezek szerint három címer is volt, középen az egyedi keretezésű, zöld-fehér koszorúba foglalt országcímer, és valószínű a két oldalán kapott helyet a másik kettő. Első pillanatra kissé soknak tűnnek a címerek, de Gógánváralján – 48 menynyezetkazettán – hat van, ezzel szemben Ádámoson csak egy, viszont, bár más „műfajban", de a székelydályai szentélyfreskókon nyolc, tehát nem szokatlan a jelenség.

A két – feltehetően donátor – címeres deszkához hasonlóan a megmaradt ornamentális darabok egyikének sincs meg a párja, vagy az erős károsodás miatt nem ismerhető fel összetartozásuk. Arra, hogy eredetileg hány darabból állhatott az egész karzat, csak nagyon tág határok között lehet következtetni. Ennek egyik oka, hogy a jelenlegi összeállításban is eléggé eltérő szélességűek a deszkák, 34 és 43 centiméter között mozognak, és egyáltalán nem biztos, hogy ez az eredeti méretük. A +4-es az első fényképen például még ugyanolyan, mint a 4-es, az országcímer egyik oldalát tartalmazó. A 6-os is csonkultnak tűnik, nemcsak a 34 cm-es szélessége miatt, hanem azért is, mert szemből bal oldalán ugyanolyan befejezetlen az alsó kivágás íve, mit a +4-esnél. Azt sem lehet pontosan tudni, hogy a 16. században a karzat hol volt, tekintettel arra, hogy a címerekből kikövetkeztethetően „kegyúri-karzat" lehetett, a jelenlegi szélessége kissé kevésnek tűnik. A templom a nyugati részen 7 méternél nem szélesebb, a múzeumi összeállítás deszkái átlagolva 38 cm-esek, így 18 deszkából is állhatott – de ez az elmondottak alapján a maximum. Ebből az is következik, hogy nem kizárt, hogy legalább még egy összetartozó deszkapár van a tizenegy meglelt között.

[32] Az Erdélyi Múzeum ebben az időben az Erdélyi Múzeum-Egyesülethez tartozott, ma Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei. Az eladás és a szállítás a számadáskönyv-másolatban az Erdélyi Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltárában, Kolozsváron is megvan: *Homoródszentpéteri esperesi vizsgálószék jegyzőkönyve,* 1944. Levéltári jelzet: Ekg. VI. 8. Az adatot köszönöm Molnár B. Lehel levéltárosnak.

[33] Tehát már a beleltározáskor 11 deszka volt!

[34] Nem teljesen világos számomra ez utóbbi eladási dátum, hisz ez a megtalálás éve! Az új leltári számnak van még egy figyelemreméltó sajátossága: a leltárkönyvben F. 2843. a-b. szerepel, az F. 2843.b. szám azonban nem a karzadeszkák valamelyikén olvasható, hanem egy meglehetősen rossz állapotában is figyelemreméltó, 28 x 261 cm méretű deszkán, mely festésében és anyagában is eltér az itt tárgyaltaktól – ez lenne a vasasszentegyedi három deszka egyike? A másik kettőt nem sikerült fellelnem.

[35] A továbbiakban a jelenlegi összeállítás eredeti elhelyezésének megfelelő pozíciójában – tehát, hogy az íves kivágások alul vannak – balról jobbra haladva számoztam be a deszkákat, az összeállításból kimaradtak + jelzést kaptak.

[36] BALOGH Jolán 1943, 205, 206. kép.

[37] Ennek az új összeállításból hiányzó deszkának egy része mára letört, eltűnt.

[38] Ebből kiderül, hogy a helyszíni fotó a szószéktől nyugatra lévő fal előtt történt, és a deszkákat a szélesebb és nem a kivágott végükre állították.

A karzat értékelésénél ma sem tudunk többet és jobbat mondani, mint Balogh Jolán: „A karzatdeszkák festése, melyben újból a barna, vörös és zöld árnyalatok uralkodnak (ti. mint Gógánváralján – B. M. I.), és finomrajzú, szép díszítése a kazettás mennyezeteket utánozza. Négyzetes mezőkre van osztva, mint azok, két díszesebb a Jagello-kori országcímert, illetve a donátor címerét emeli ki, a többit csupán egyszerű levéldísz borítja. Stílusa kevert, átmeneti jellegű, mint a gogánváraljai mennyezeté, de puhább, mondhatni renaissance-osabb levélmintái már a fejlődés későbbi fokát képviselik, sőt a címerpajzsokat övező koszorúk, virágfüzérek már tiszta renaissance szellemben készültek. Valami könnyed puhaság jellemzi a vonalvezetést, laza ritmus a lombdíszek hullámzását, harmatos üdeség a virágok rajzát. Csupa olyan sajátosság, mely a későbbi, hasonló magyar emlékeken is nem egyszer nyilvánul meg”.[39]

Jelentős esemény, hogy hosszú lappangás után előkerült ez a becses emlék, hogy megismerhetjük valós színvilágát, tanulmányozhatjuk technikai és esztétikai részleteit. És ezért lenne fontos, hogy egy kutatási program keretében megtegyünk minden tőlünk telhetőt megmaradásának érdekében. Szükség lenne a jelenlegi összeerősítés szétbontására, az egyes deszkák részletes vizsgálatára, az elhalványult vagy eltűnt részletek felderítésére, a megfelelő konzerválásra, a meglévő és feltárt részletek rögzítésére, és nem utolsó sorban egy – elméleti – rekonstrukcióra.

Balassa M. Iván – Szentendre, Vasvári Pál u. 12., B/3, 5, H-2000; balassami@gmail.com

Irodalom

BALOGH Jolán
1943 *Az erdélyi renaissance,* I, Gróf Teleki Pál Tudományos Intézet, Kolozsvár.
BOROS Judit
1982 Famennyezetek és rokon emlékek Erdélyben a XVI–XVIII. században, *Művészettörténeti Értesítő,* XXXI, 120–134.
DÁVID László
1981 *A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei,* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
ENTZ Géza
1944 Három régi ajtószárny az Erdélyi Nemzeti Múzeum Történeti Tárában, *Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Történeti- Művészeti és Néprajzi Tárából* (1944) 111–119.
KELEMEN Lajos
1977 *Művészettörténeti tanulmányok,* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
LÁNGI József – MIHÁLY Ferenc
é. n. *Erdélyi falképek és festett faberendezések* 1, Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ, Budapest.
LESTYÁN Ferenc
2000 *Megszentelt kövek. A középkori erdélyi püspökség templomai,* A gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség kiadása (mek.oszk.hu/04600/04684/).
MÁTHÉ Csaba
2007 *Homoródszentpéter monográfiája,* Státus Könyvkiadó, Csíkszereda.
SZABÓ T. Attila
1980 Magyar festett mennyezetek és épületbelsők, in: Uő: *Nép és nyelv. Válogatott tanulmányok, cikkek,* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 448–501.
TOMBOR Ilona
1968 *Magyarországi festett famennyezetek és rokonemlékek a XV–XIX. századból*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
VOIT Pál
1942 A magyar festő-asztalosok munkásságának bibliográfiájához, in: Kádár Zoltán et al.: *Emlékkönyv Gerevich Tibor születésének 60. évfordulójára,* Franklin Társulat, Budapest, 111–138.

[39] BALOGH Jolán 1943, 119.

Strana din Petreni (jud. Harghita) din anii 1520

(Rezumat)

Tâmplăriile, tavanele, stranele, amvoanele etc. pictate ale bisericilor reprezintă interes atât pentru cercetătorii care se ocupă de istoria artei, cât şi pentru folclorişti, deoarece aceste opere exemplifică cel mai bine relaţiile dintre arta „superioară" şi cea populară.

Până nu demult existau numai informaţii incorecte despre poziţionarea stranei din Petreni.

Cercetările efectuate în arhiva bisericii unitariene au adus la iveală că în 1943 scândurile au fost vândute Societăţii Muzeului Ardelean din Cluj; iar în acelaşi an scândurile apar în colecţia prezentului Muzeu Naţional de Istorie a Transilvaniei din Cluj, sub numerele de inventar F.2843.a. şi 2843.b. Din numerele de inventar originale şi din materialele cercetate în depozitul muzeului a reieşit că, spre deosebire de cele publicate până acum, la Cluj-Napoca au ajuns nu 8, ci în total 11 scânduri.

Dimensiunile bisericii din Petreni şi fragmentele existente indică faptul că strana putea fi compusă din cel mult 18 scânduri. Se presupune că în centru era aşezată perechea de scânduri ce reprezenta stema înconjurată cu o cunună care, conform opiniei lui Lajos Kelemen, datează din perioada Iagellonă. În acest caz, ambele scânduri s-au păstrat. Pe cele două laturi ale stemei strana era decorată cu stema celor doi donatori. În ambele cazuri s-a păstrat numai una din cele două scânduri, adică jumătate din câmpul ornamental. Până acum scândura stemei cu dinţi de dragon nu era cunoscută. Restul stranei era ornamentat cu motive florale bogate ale căror nivel poate fi comparat cu cel din Gogan Varolea sau fresca din bolta sanctuarului bisericii din Dârjiu (jud. Harghita).

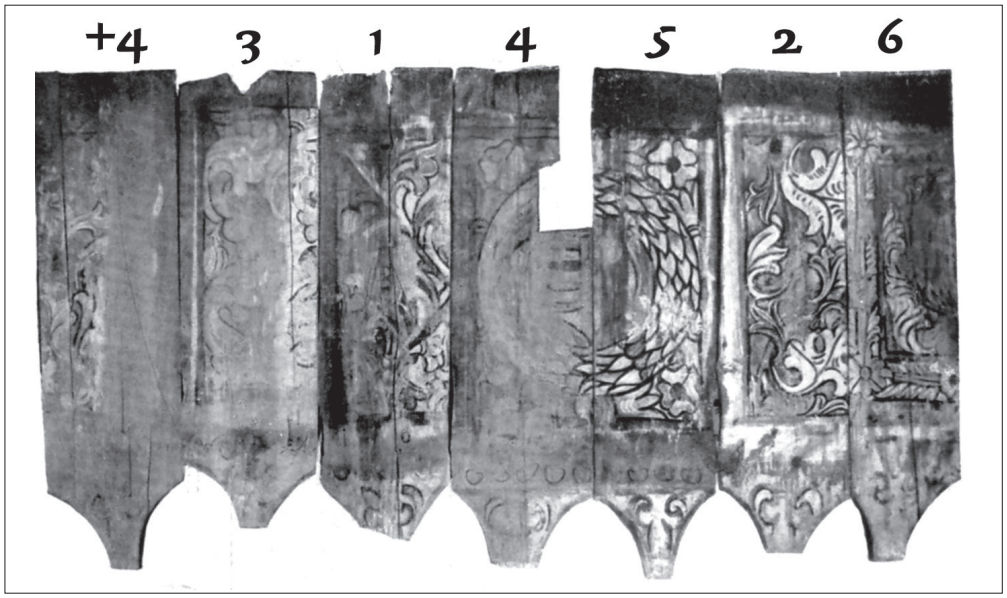
The choir from Homoródszentpéter (Petreni, Harghita county) from the 1520s

(Abstract)

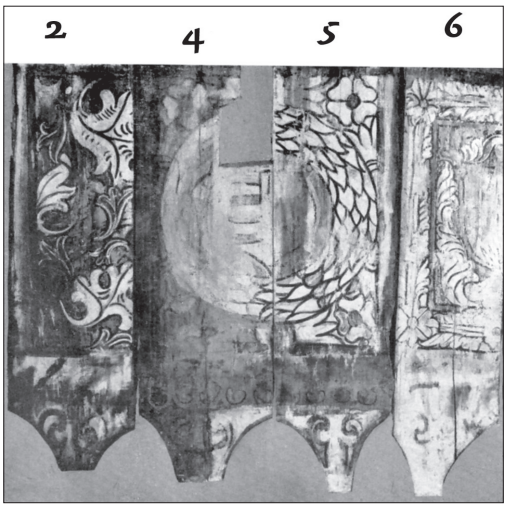
The painted joineries, ceilings, choirs, pulpits etc. of the churches are important for researchers dealing with history of art and folk art as well, since these masterpieces exemplify most evidently the relationships between "high" and folk art.

Up till now we had only incorrect information regarding the whereabouts of the Homoródszentpéter chorus. Research in the Unitarian church archives revealed that in 1943 the boards were sold to the Transylvanian Museum Society in Kolozsvár (Cluj) and in the same year these boards appear in the collection of the present National Museum of Transylvanian History in Kolozsvár under the inventory number: F.2843.a and 2843.b. The original inventory numbers and the investigated materials in the depository of the museum revealed that, contrary to the information published till now, not eight but a total of eleven boards were moved to Kolozsvár.

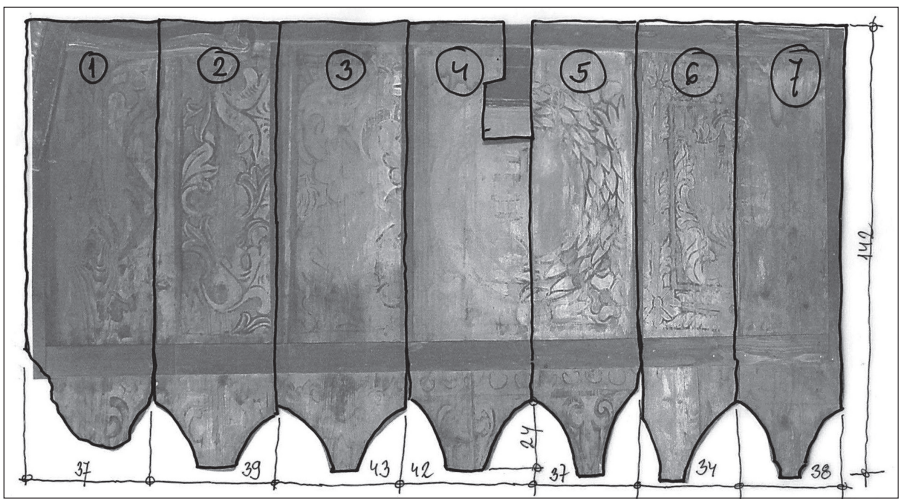
The dimensions of the church in Homoródszentpéter and the existing boards indicate that the choir probably comprised 18 boards at most. It is supposed that in the center there was a pair of boards representing the coat of arms surrounded by a garland that according to Lajos Kelemen date back to the Jagellonian period. In this case, both of the boards survived. On both sides of the coat of arms the choir is decorated with the coats of arms of two donators. In both cases, only one of the boards survived, namely half of the ornamental field. Till now the existence of the board with dragon teeth was not known. The rest of the choir was decorated with rich floral motifs, the quality of which can be compared to those from Gógánváralja (Gogan Varolea, Mureş county) or the frescoes on the ceiling of the sanctuary of the churche in Székelyderzs (Dârjiu, Harghita county).

1. ábra A Balogh Jolán által közölt nagyobb összeállítás

2. ábra A Balogh Jolán által közölt kisebb összeállítás

3. ábra A 2008-ban tanulmányozott összeállítás, a méretek és a számozás

4. ábra Homoródszentpéter, a templom és a harangtorony

5. ábra A jelenlegi nyugati karzat, készült a XVII. század közepén

6. ábra A keleti, az orgonakarzat

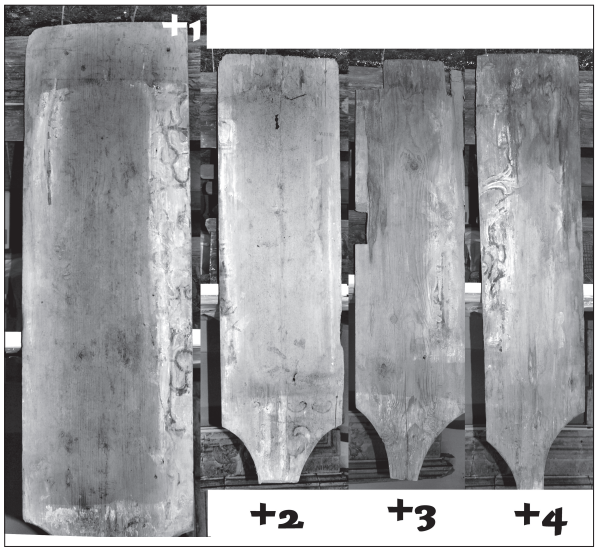
7. ábra Az orgonakarzat oszlopa a jelenlegi kék festést megelőző díszítéssel

8. ábra A +2-es deszka az 1943-as, Kolozsvárra szállítás címzésével

9. ábra A karzat jelenlegi összeállításában

10. ábra Az összeállításból kimaradt plusz deszkák és számozásuk

12. ábra Az 5. deszka jobb alsó sarkának díszítése

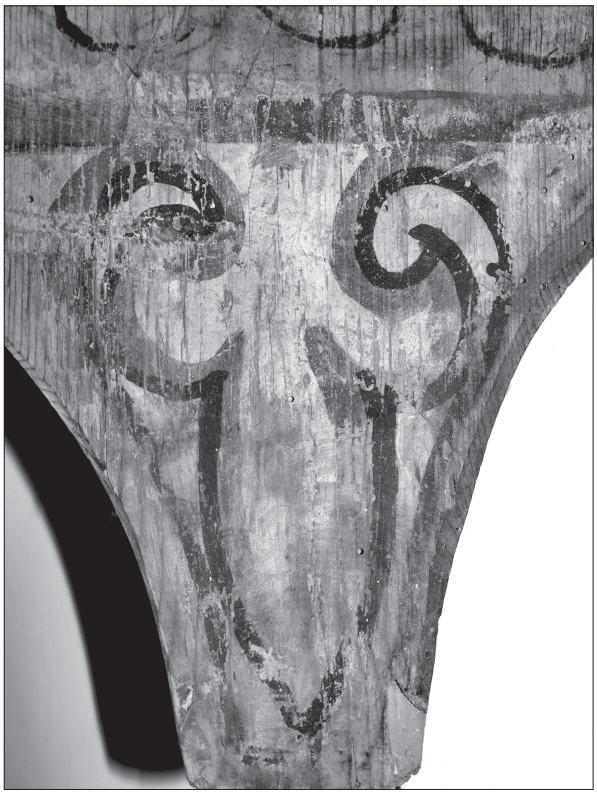
14. ábra A 6. deszka bal alsó sarkának díszítése

11. ábra A koszorús-országcímeres középső deszkák (4–5.)

13. ábra Az 6. és 7. deszka, két címer maradványával

15. ábra A legépebben megmaradt deszka-alsóvég díszítés (5.)

16. ábra A növényi ornamens a 2. deszkán

17. ábra A 2. deszka díszítésének részlete

18. ábra A 2. deszka díszítésének részlete

19. ábra Az 1940-es évek összeállításában még szerepelt +4. deszka

20. ábra A +4. deszka díszítésének töredéke

21. ábra A +2. deszka alsó végének díszítése